

Є. Трицак

Гораций в українській літературі

24
06
10
СВГЕН ГРИЦАК

ГОРАЦІЙ

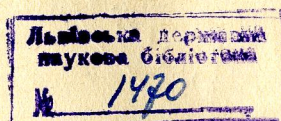
В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

(Відбитка з „Нашої Культури“ кн. 6 (15) і 8—9 (17) 1936. р.).

Диф. 19497
Литом

ЛЬВІВ 1937.

135-4 Торжаний 418.3

З приводу дуже рідкого й незвичайного ювілею 2.000-річчя на-
родин найславнішого римського поета Квінта Горація Флякка (65—8.
перед Хр.) відгукнувся досі тільки один журнал маленькою статтею.
І це дивно вражає, бо хоч у нас нема й не було ніколи великого за-
хоплення античними літературами, то саме Горацій становить щасли-
вий виняток. Ним, порівнюючи, ще найбільш у нас займалися й дуже
рано почали йому присвячувати увагу.

І саме виникає питання, чим славний Горацій, чому викликав
у нас зацікавлення? Не тільки тим, що це найславніший римський лі-
рик, що його твори завжди будили подив і їх читали в школах як
справжнього класика, що він творець славних од і сатир і прекрасний
стилізатор, що до найвищої досконалости довів поетичний стиль і вмів
щасливо поєднати чудову форму з глибиною думки. Можна наводити
багато прикмет його творчости, м. і. те, що вдатно переціпив він
грецьку лірику на римський ґрунт, що оброблював у своїх творах свіжі
й оригінальні мотиви, уміло перетворював давні мотиви, зачерпнуті
з грецьких ліриків, на нові. Як найкращі сторінки його поезії підно-
сять знавці поетичний полет думки й світогляд витонченого рим-
ського інтелігента, погідність його духа та благородність душі, апо-
теозу поета й поетичної творчости, сміливу й бадьору самооцінку влас-
ної літературної праці в пророцько-віщому тоні („Non omnis moriar“),
поєднання чуттєвості й розумовості з певною перевагою останньої,
вкінці чудові картини ідилічного життя на хуторі, освячені й одухов-
лені поетичними переказами про музи й божества римські. У своїх тво-
рах являється нам Горацій як благородний епікуреєць, що славить
вино й любов у гуртку щирих приятелів, а з другого боку це теж по-
важний і суворий громадянин і патріот головним чином у III. книзі
своїх патріотичних або римських од. Є теж критики, що їм найбільш
подобається Горацій як поет-філософ, невідчужливий жрець чистої краси,
ентузіаст сільського життя на лоні природи.

Горацієві сатири вводять нас у таємниці щоденного римського
життя й дозволяють нам заглянути в душу пересічного римського мі-
щуха й пізнати морально-суспільне обличчя Риму за царства.

І. Переклади й переспіви творів Горація.

1. Одн (пісні).

Найперший звернув у нас увагу на Горація Петро Артемов-
ський-Гулак, поет харківського гуртка (ур. 1790, пом. 1865), що
перелицював пість його од і дав їм спільний заголовок „Гараськові
пісні“, а саме: До Пархома I (II, 3 в Горація), До Пархома II. (I, 11),

Розкаяння Охріма (I, 34), До Грицька (II, 14), До Терешка (II, 9) й До Любки (I, 23). Перелицьовував ці оди в різних роках, а саме: перші дві в 1827, третю в 1828, 4 й 5 в 1832 р. й останню мабуть у 1856 р.² Крім цього в 1819 р.³ написав він неначе вступ до перелицьованих піснiш од п. н. „Де-що про того Гараська“, де в глузливо-гумористичному, пародійному тоні розповідає про москалів, як вони все по-своєму перевертуть, як ось Гараська перевертали Горацієм, що писав „политвинський, бо він був собі на лихо литвин“, а далі обмірковує пораду Горація писати твір помалу й не випускати його швидко в світ та обертає її навпаки, пристосовуючи до українських обставин:

Не вам Гарасько свій указ скомпонував:
Він сам розумний був, розумним і писав.
Пишіть і на вербі нас грушами трахуйте,
Пишіть і крамарів-паперників годуйте.
У нас холодний край, а ліс став дорогий,
Дурні ж ні-по-чому: що ступиш, то й дурний.
Пишіть, рибятушки, подякують вам люде:
За дурнями та й всім розумним тепло буде.

Найкраще й найдокладніш оцінив трагестії П. Артемовського-Гулака видатний укр. критик та історик письменства Микола Зеров.⁴ По його думці перерібки Горацієвих од пера Артем.-Гулака неоднакової мистецької вартости, бо одні стислі й короткі (I. 23, II. 3; частково I. 11), інші дуже довгі, розводнені й віддаляються від первотвору та є неначе варіаціями на тему Горація. Найпопулярніша з-поміж усіх перша ода до Пархома, трагестована на лад Котляревського й усієї котляревщини. Горацій адресує її до Делія й радить йому зберігати рівновагу духа („aequam mentem servare“) й філософічний спокій у радощах і в розпачу. Артем.-Гулак передає цю саму думку, але тон і образи в нього інші, бо він користується на лад Котляревського головним чином двома засобами, а саме: 1. високий і поважний тон оригіналу заступає низьким і буденним і 2. дає український колорит, а саме здебільш сільську обстанову (напр. зам. фалерського вина — поставець горілки, зам. затишної луки — галасливий шинок) й укр. пейзаж та перейменовує латинські назви й імення на українські. Так напр. замість 2 строф оди Горація дає Арт.-Гулак 8 стрічок своєї трагестії:

Пархоме! в щасті не брикай,
В нудзі — притьмом не лізь до неба;
Людей питай, свій розум май,
Як не мудруй, а вмерти треба, —
Чи короташ вік в журбі,
Чи то за поставцем горілки
В шинку нарізують тобі
Цимбали, кобзи і сопілки.

² Твори І. Котляревського, П. Артемовського-Гулака, Євгенія Гребінки. Видання товариства „Просвіта“. Львів 1904, стр. 393—403.

³ Там же, стр. 379.

⁴ Нове українське письменство. Історичний нарис. Випуск перший. Видав. Т-во „Слово“. Київ 1924, стр. 72—77.

Тому теж і смерть з'являється в А. Гулака в образах, що їх створила народня уява. У Горація класична обстановка, згідна з греко-латинською мітологією: підземні ріки, Харонів човен і вічне прогнання в царстві тіней, як це чудово передав М. Зеров у своєму перекладі.⁵

В травестії Артем.-Гулака людина лежить на печі, а до неї приходить смерть і стягає її в домовину. Нема тут ні урни з жеребками, ні перевозження душі померлого човном через ріку в підземеллі:

„Чи чіт чи лишка?“ — загука.

Ти крикнеш чіт. — „Ба, брешеш, сину!“

Озветься панлюга з кутка,

Та й сцунить з печі в домовину.

Інакше травестував Арт.-Гулак Горацієву оду „До Хлої“ (I, 23), що їй дав наголовок „До Любки“ („Твори...“ стр. 403). Тут користується він уже іншою метою: неначе „ново-травестійною“, що становить перехід від травестії до перекладу. Наш поет уносить до своєї перерібки нові деталі й із 12 рядків поширює її на 18, що зменшує артистичну вартість твору. Горацієва ода „До Хлої“, одна з перлин його лірики, заслуговує на подив з приводу свого законізму й стислості, а цілий її чар міститься в недосказах, бо Горацій зазначив тільки кілька головних моментів, залишаючи читачеві доповнити цілість. А.-Гулак ці недоскази сам доповнює, накладає місцевий колорит (лютий тигр = вовкулаці, гетульський лев = бортнякові ведмедеві з Литви), а мова його ще не досить витончена. Однак нема тут навмисного передражнювання ані зміни в навітленні теми.⁶ Інші травестії Ар.-Гулака надмірно розтягнені й розводнені.

Для прикладу беру „До Пархома II.“, що спирається на Горацієвій оді I, 11 (Tu ne quaesieris), що має 2 строфи або 8 стрічок. Своїй приятельці, що має видумане ймення Левконоя, радить поет, щоб не вивідувала в ворожбитів чи астрологів, яка чекає її доля, бо краще знести все, що трапляється, не дивлячись на те, чи судилося нам прожити багато років, чи тільки останню зиму; тому треба мати життєву мудрість: наповнити келіхи вином і користати з сучасної хвилини, не дбаючи про непевне завтра. Цю Горацієву оду А.-Гулак поширив із 2 на 7 строф, або із 8 на 28 рядків, значить сильно розводнив її, даючи від себе нові речі. В Горація маємо 3 основні думки й 3 моменти, стисло й лаконічно виведені, а саме: 1. не питати ворожбитів про життя й долю, 2. витерпіти те, що боги дають, 3. користай із того, що живеш, і упріємній собі час вином („carpe diem“). А.-Гулак теж їх затримує, але надмірно видовжує своєю балакуністю, не даючи нових мистецьких картин. І так: до першої думки додає, що людина проживе стільки, скільки „викувала зозуля“, тому не треба збирати „всіх упрів і знахорів“, не треба „куматися з відьмами“, а далі додає цілком власну вставку:

⁵ М. Зеров: Антологія римської поезії. Вид. Т-во „Друкар“ — Київ МСМХХ. ст. 28. Це місце цитую нижче.

⁶ М. Зеров: Нове укр. письменство... стр. 76.

Чи доведеться ще подушине заплатити?

Чи до снаги вже розплатився?

Нашо, прощо тобі над сим чуприну грить!

Дурний, дурний! а в школі вчився! (Твори... стр. 393—394).

Другий момент А.-Гулак скорочує в порівнянні з Горацієм, зате розпускає водичкою третій мент, сідаючи на любого травестаторам коника, яким є горілка, що втрималася дуже довго в нашій літературі, особливо в п'єсах етнографічно-побутової школи. Дві строфи присвячує наш поет сцені „в шинку над бочкою горілки“, при чому Горацієву стисло думку „*Dum loquimur, fugerit invida aetas*“ передає образно в чисто народньо-побутовому тоні:

От ми базикаєм, а час мов віл з гори,

Чухра: його не налігаєш.

Закінчує свою травестію оригінальним образом, що його зовсім нема в первотворі й яким покористувався при кінці травестованої оди „До Пархома І^о“. Це образ смерти, що пере ганчірки; поки вона вернеться, треба витягати останню гривню й купувати горілку. Тут теж і вульгаризми (напр. „цуц останню гривняку з кашшука“, „стара (= смерть, пере ганчірки“, „при горілку на стіл“), український побут із віруваннями (зозуля кує, знахорі, ворожки й відьми, гривні в кашшуку, платити подушне, шинок і горілка), українська природа (хилиться од вітру гілка, віл з гори чухра), народні приказки (дурний, а в школі вчився, час чухра — його не налігаєш, за долею хились), вислови (вік прокаратати, гріти чуприну) й порівняння (час, мов віл з гори, чухра; хились, як од вітру гілка). Подібну методи бачимо й ув інших травестіях, де подібне розводнення ще більше й виразніше: напр. із Горацієвої оди I, 34, де є 4 строфи = 16 стрічок, А.-Гулак скомпонував 28 строф = 112 рядків, а Горацієву оду II, 14, що в ній є 7 строф = 28 рядків, Ар.-Гулак розширив на 20 строф або 80 рядків.

Оди Горація перекладали в нас кілька авторів, а почав ці переклади Іван Франко, що побіч Ніщинського, Руданського, а в нових часах Зерова, має в нас найбільші заслуги, як перекладач творів обох класичних літератур. Переклав він 4 оди Горація, а саме: 1. До Меркурія I, 10. п. н. „Гімн до Гермеса“ з заввагою, що це Горацій переклав твір грецького поета Алкая на латинську мову;⁷ 2. До корабля (I, 14), 3. До Аполлона (I, 31), 4. До Аристія Фуска (I, 22).⁸

Переклади І. Франка точні й сумлінні, може часом занадто вірні й дослівні, через що не завжди відповідають теперішнім вимогам поезії; вони не римовані, а щодо ритму, то І. Франко здебільш зберігає класичну ритміку. Мова досить гарна й чиста, але місцями неначе прозова, а це можна пояснити тим, що в тодішніх часах найбільш вима-

⁷ Алкаї і Сапфо. Тексти й студія Д-ра Івана Франка. Львів 1913. стр. 15—16.

⁸ Переклади од 2—4. поміщені в шкільнім підручнику д-ра Е. Лучаковського: Взорн поезії і прози. Львів 1894, стр. 135—137. У II. виданні з 1909 р. поміщено тільки оду I, 31.

гали від перекладів вірності й майже дослівної докладності. Франко як безпохибний знавець латинської мови, прегарно розуміє й інтерпретує латинський текст і передає найніжніші його відтінки.

Для зразку подаю початок оди I, 10:

Гермесе, проречистий вчує Атлянта,
Що людей первісних дикі звичаї
Перемінив ти словом премудрим,
Та штукаю гарних вправ тілесних!

Кращий та більш мелодійний переклад оди „До Аполлона“, де вже легше відчуті красу поетичного слова, хоч перекладник і тут зберігає дослівну згідність із первотвором:

О що просить святого Аполлона
Спить? О що молить, вино нове
Ллючи із чаші? Не о живо
Буйне в Сардинії палідій —
О скот товстий в Калябрії гарячий,
О золото й слонів індійських кість,
Не о лани, що річка Ліріс
Спокійна мовчки підлива.⁹

Хронологічно йдуть переклади д-ра Василя Щурата, що подібно, як І. Франко, збагатив наше письменство своїми гарними перекладами не тільки Горація, але й творів європейських літератур. Д-р В. Щурат помітний тим, що переклав досі найбільше Горацієвих творів, а саме 22 оди Горація, видані в збірці „Вибрані оди Горація“, Перемішля 1901 (8°. стор. 33), що є відбиткою із „Звіту дирекції ц. к. П Гімназії в Перемішлях за шк. рік 1900/01“.

Д-р Щурат переклав найбільш од із I. книги (11), далі з II. вісім, дві з III. й одну з IV. книги.¹⁰ Переклади його од мають свою окрему красу, — вони солідні й вірні й дуже точно передають думки первотвору. Вони неримовані, а віршовий розмір оригіналу збережений.

Щоб показати, як вони виглядають, наведу 2 строфі оди I, 20 До Мецената:

Пити меш Сабін з поєдинчих кубків
Таний; сам його я у грецькій збані
Засмолив, коли тобі так в театрі
Оплески дано,
Меценате, що Ватикан луною
Жартівливою й вод родимих берег
Відали тобі приналежну по честь,
Лицарю світлий.

Щоб іще краще пізнати, чим помітні переклади д-ра Щурата

⁹ Цитую з П. видання „Взорів поезії...“ ст. 153.

¹⁰ Подаю список їх: До Мецената I, 1; До корабля з Вергілієм I, 3; До Л. Секста I, 4; До В. Агріппи I, 6; До Мун. Плянкі I, 7; До Левконої I, 11; До Мецената I, 20; До Арістія Фуска I, 22; До Вергілія I, 24; До Ікція I, 29; До Аполліна I, 31; До Салюста II, 2; До Деллія II, 3; До Септімія II, 6; До Помпея Вара II, 7; До Вальгрія Руфа II, 9; До Лілінія Мурени II, 10; До Квінта Гіріпіна II, 11; До злочасного дерева II, 13; До Мецената III, 8; До Мельпомени III, 30; До Льюлія IV, 9.

й чим різняться від інших, наводжу для порівняння з Франковим перекладом початок перекладу тієї самої оди І, 31:

Чого обітом просить в Аполліна
поет? Чого він молисть, нове вино
ллючи із чаші? Не видатних
жнив у Сардинії плодовитій,
не стад богатих в буйній Калябрії,
не кости слона з Індій, ні золота,
не піль над тихою рікою
Лірисом, що їх вода рве мовчки.

Як виглядає переклад д-ра Щурата (з 1901 р.) в порівнянні з найновішим перекладом М. Зерова (з 1920 р.), може показати ось це зіставлення кінцевої строфи оди II, 3. До Делія:

Д-р Щурат (оп. цїт. стр. 22—23):

Всіх нас до тої-ж цілі судьба жене,
всім в урні жереб скаче, щоб випасти
днесь-завтра й посадити в човен
нас на заточене віковичне.

М. Зеров: Антологія (стр. 28):

І всі ми будем там. Надійде мить остання
І з човен кине нас, як діждемо черги,
І хмуρο стрінуть нас довічного вигнання
Понурі береги.

Далі треба згадати про переклади од проф. Тараса Франка, сина Івана, що під впливом замилювання батька до античних літератур полюбив теж класичні мови й твори та присвятив їм багато праці.

В нього маємо вже ту новість, що він не тільки перекладає, але здебільш переспівує оди й інші твори Горація, а крім цього поезії інших римських ліриків, знаючи, що Горацієві твори можна краще й глибше пізнати на тлі літератури й поезії цілої доби, подібно як це робить пізніший перекладач Горація М. Зеров. У 3 своїх збірках¹¹ переклав і переспівав Тарас Франко біля 30 од (називає їх піснями), що їм, не вдовольняючись давніми наголовками Горацієвих адресатів, дає теж наголовки за змістом або гаслом.¹²

Переклади Тараса Франка різняться сильно від попередніх. Це не дослівні переклади, тому теж він називає їх „переспіви“¹³, тому теж він не зв'язаний класичною ритмікою й це робить його вірші легкими, мелодійними, гнучкими, а не сухими, штучними, нецікавими. Ритміка в нього сучасна, а саме багато ямбів (I, 19, 26), дактилів, тро-

¹¹ 1. З чужої левади. Львів 1913., 2. Старе вино в новім місї. Вибір веселих віршів із Катулла, Горація і Марціяля. Львів 1913; 3. Збиточний Амор. Львів 1918.

¹² Подаю спис цих од: На хвилях любови I, 5; Закоханий спортсмен I, 8; Сагре діем I, 11; Заздрість I, 13; Літом на село I, 17; До Венери I, 19; Соромлива дівчина (До Хльої) I, 23; Даремні вижидання I, 25; До дівчини Ніплай I, 26; Любов до служниці II, 4; До Постума II, 14; Зіссуття обичаїв III, 6; Запросини на бенкет III, 8; Лідія й Горацій III, 9; До Хльориди III, 15; Пісня при вині III, 28; До Торквата IV, 7; На іменини Медената (До Филіди) IV, 11; До Лікії IV, 13 і ще 11 інших.

хеїв (III, 9 і IV, 7), є теж подекуди народня ритміка. Рими правильні, хоч бувають і недбалі. Перекладач не тільки звільняється від кайдан класичної метрики, але й пропускає образів вислови й чисто римські фрази, транспонуючи їх на сучасну мову й фразеологію й тому стає більш зрозумілий і ближчий до сучасних поетів, при чому не відбігає задалеко від латинського первотвору. Одним словом, це змодернізовані переклади і цим вони оригінальні. Мова доволі чиста, але ще передвоєнна, не вільна від галичанізмів, може деякі слова й фрази трохи буденні, а навіть вульгарні.

Для зразку подаю дві строфки переспіву оди I, 8 п. н. „Закоханий спортовець“..¹³

Лідіє, скажи далєбі,
Чому нищиш ти ефеба,
Чом палиш коханням так?
Він міцний і не старий ще
Чом не ходить вже на грище,
Не видати його в грах?
Чом не мчиться в перегони,
Чом не уїздає коний,
Дикунів галлійських злих?
Не купається й оливи
Чом боїться гірш кропиви,
Зброю чом заніс на стрих?

Найкращий і справжній перекладач-мистець од та інших Горациєвих творів — це Микола Костянтинович Зеро в, б. професор Київського Вищого Інституту Народньої Освіти, відомий теж як видатний критик та дослідник українського письменства та оригінальний поет-неокласик, що дав нам дві пречудні збірки своїх перекладів із римських поетів (ліриків та епіків) та оригінальних поезій, небувалих в історії нашого письменства й тому треба дуже шкодувати, що ці чудові переклади в нас майже зовсім невідомі, а обидві збірки Зерова в нас велика бібліографічна рідкість. Переклади Зерова відзначаються двома прикметами: високо артистичною формою та зразковою мовою й геніяльною умілістю передавати в нашій мові думки первотвору. Попередники Зерова дбали передусім про вірність і згідність з оригіналом і це було справді в їх перекладах, і легко це виправдати, бо їх призначувано головним чином для школи. Якщо можна так висловитися, то були вони більш професорські, ніж поетичні. Взагалі в Галичині вимагали дослівності перекладу, щоб „перекладач держався строго оригіналу й перекладав стрічка за стрічкою, слово за словом“..¹⁴

Переклади М. Зерова є й вірні й високо поетичні. Це небаже його власні твори, що є справжньою прикрасою нашої літератури

¹³ Старе вино в новім місї, стр. 31.

¹⁴ Др. Ярослав Горди́нський: Переклади й переспіви з класичних поетів Тараса Франка. — „Наша Школа“. Р. VI. Зш. 1. Львів-Чернівці 1914.

й під мистецьким оглядом дорівнюють латинським первовзорам.¹⁵ У них нема ані штучности, ані сухости, ані напушистости звичайних перекладів, ані буденности, чи прозовости виразів, його вірші мелодійні, неначе з криці викуті одноцільні твори, а найвищою їх прикметою є те, що перекладач, сам на високу міру поет, а при цьому й прекрасний знавець латинської мови, вміло поєднує латинську ритміку з нашими римами, а латинську фразеологію й образову мову чудово передає українською мовою, вкінці вміє віддати в своїх перекладах ніжність, повагу та врочистість тону й настрою Горація та витонченість (фінезію) його форми.

Я вже раніш навів у двох місцях зразки перекладів Зерова, щоб порівняти з його попередниками, а тепер наведу ще один зразок, а саме переклад оди III, 26 п. н. „До Венери“:

Чи то ж давно дівчат я чарував собою
І добрим вояком в безкровнім був бою?

А нині — вислужену зброю
І барбітон богині оддаю.

Сюди, сюди до ніг народженої з піни
Складайте, браття, з лівої руки —
Ліhtar мій, що розгониw тини,
І кий, що розбивав замки.

А ти, прославлена в південному Мемфісі,
Перед твоїм ясним схиляюсь я лицем,
Молю, Кипридо: розмахнися
Над Хлоєю святим бичем.

М. Зеров дуже вдатно й зручно перемагає важкі скелі латинської фразеології (зв'язаної часто з мітологією) й прегарно вміє підбирати наші вислови, пропускаючи деякі речі первотвору, що в нас не були б зрозумілі, й дає нам образову мову, що вміє промовити до уяви й душі новочасного читача. Тому теж і важко сказати, котрі переклади його од краші, бо всі вони мають неоцінену вартість. Наприклад: як лаконічно, стисло й по-мистецьки переклав він кінець оди I, 11 *Dum loquimur*).

Минає хутко час. Лови, лови хвилини (= *carpe diem*),
Не вір прийдешньому, що нам назустріч лине.

На закінчення цього розділу згадаю про зацікавлення Горацієм серед нашої молоді й зв'язані з цим молодечі спроби перекладів його творів, н. пр. учня перемиської української гімназії Т. Крупи, що переклав дві оди III, 1. й III, 30. й виявив деякі зусилля в перемаганні труднощів лат. тексту, як ось:

Я памятник створив собі тривкіший криці,
Вищий, ніж фараонів пірамідні шпиці.
Не подолать його ні довгочасним зливам,
Ні бурям, ураганам, аквілонам.

¹⁵ О. Дорошкевич: Підручник історії української літератури. Видання третє. Книгоспілка. Київ 1927, стр. 301.

Другу його переспівану оду (III, 1) виголосили учні в збірній декламації на Класичному Вечорі, що його влаштувала молодь української державної гімназії в Перемишлі дня 1. березня ц. р. Це було в нас єдине прилюдне святкування роковин Горація.

2. Еподи Горація.

Еподи, це середньої величини частково ліричні твори зачіпно-злобного змісту, що в них після довшого рядка наступає короткий еподос, начеб доспівка. В еподах Горацій нападав на поодинокі типи людей із усякими пороками, а в 3 еподах обмірковував політичні події.

Із усіх 17 епод перекладено в нас дуже мало. Перший перекладач епод — це Тарас Франко, що у своїй збірці „Старе вино“ помістив переклад II. еподи п. н. До Альфія — лихваря (стр. 37-39) і X. До Мевія, лихого поета (стр. 40), а в другій своїй збірці III. еподу „Любовні чари“ (скрізь у них ямбічний вірш). М. Зеров у збірці „Камена“ (стр. 40-42) дав переклад XVI. еподи п. н. На острови щасливих! Вкінці Святослав Гординський помістив у 2. ч. „Назустріч“ (15. I. 1936) переклад VII. еподи п. н. До Римлян. Брак місця не дозволяє мені докладніш обмірковувати ці переклади, але вони здебільш підходять до перекладів од цих самих перекладників. Найвище стоїть переклад М. Зерова, а в перекладах Т. Франка є деякі дуже гарні місця. Переклад С. Гординського новочасний і літературний, може тільки його вірш не є скрізь такий мелодійний, як Зерова. Мова його проста, стиль поетичний, ритміка первотвору (ямбі). Для зразку подаю початок цього перекладу VII. еподи:

Куди ж ви біжите, злочинні? І навіщо
Правиця по мечі вдаря?
Чи ж кров'ю римською окроплені не всі ще
Поля й Нептунів моря?

З цього короткого відривку бачимо, що й найновіший перекладач Горація не дає дослівного перекладу, подібно, як це є і в інших мовах, н. пр. у польській. Для прикладу зачитую початок цієї самої еподи в перекладі проф. Й. Завіровського:¹⁶

Dokąd lećcie, zbrodniarze? przecz dłonie
Wasze brzeszczotów ukrytych dobyły?
Czyż pola wszelkie, oraz morskie tonie
Mało łatyńskiej krwi się już napily?

Вільний переклад Горація бачимо теж у польського поета Й. Балька (н. пр. I, 14. Do Państwa).

3. Сатири.

Сатири це побіч од друга ділянка, що в ній Горацій найбільш прославився, і тому дуже часто про них згадують і частіше їх перекладають, ніж інші твори, н. пр. листи. На українську мову перекладено мало сатир. Дві сатири переклав для шкільного вжитку Іван

¹⁶ Horacy. Wybór poezyj. Przełożył i opracował prof. Józef Zaw i rowski. Kraków 1923, стр. 9.

Франко, а саме сатиру I, 9. п. н. Причепана і 6. сатиру II. книги п. н. Город і село.¹⁷ Переклад цих сатир гарний і не разить уже цією дослівністю, що її видно в перекладі од. Латинський гексаметер заступає він зовсім удатно п'ятистоповим ямбом. М. Зеров переклав тільки одну Горацову сатиру II, 6.,¹⁸ але цей переклад є такий високомистецький, як і його переклади од.

4. Листи.

Один лист, а саме I, 20. п. н. „До моєї книжки“ переклав Іван Франко й помістив у „Взорах поезії“ (стр. 185-186), а крім цього Тарас Франко переклав частину (453-476 р.) довгого листа до Пізонів (II, 3), що має окремий пізніший наголовок „De arte poetica“ (Про поетичне мистецтво). Цей відривок п. н. „Карикатура поета, гум над поетичним шалом“ помістив він у своєму „Нарисі історії римської літератури“ (Львів 1921, ст. 87).

II. Наукові статті та розвідки про Горація.

Про Горація писали ось ці українці: Тарас Франко у вище згаданому своєму „Нарисі...“ (стор. 84-89.), проф. Осип Роздольський коротку замітку в УЗЕ (s. v.), Др. В. Щурат у вступі до своїх перекладів (стр. 3.) дає „Погляд на жите зі становища поета“, а при перекладах пояснення, те ж саме робить і М. Зеров у 2 своїх збірках, а Тарас Франко подав життєпис Горація в своїй збірці „З чужої левади“ (стр. 23-24). Про статейку С. Гординського згадав я вже попередю.

З давніших розвідок наведу ось ці: 1. цікава розвідка Д-ра Івана Копача в латинській мові, поміщена в журналі класичної філології „Eos“ з 1901. р. „De Horatii rectae vitae praeceptis“ (Вказівки Горація про порядне життя); 2. Володимир Дикий: De sententiis et proverbiis Horatianis (Золоті слова й приказки Горація) у „Звіті дирекції ц. к. П. гімназії в Перемишлі“ за шк. pp. 1903/4 й 1904/5; 3. Петро Левицький: De natura infinitivi atque usu apud Horatium praeceptis lyrico (Прикмети дієйменника й його вживання в ліриці Горація) у Звіті П. Гімназії з німецькою мовою навчання у Львові за шк. р. 1891/2; 4. Прокіп Рибчук: Quibus grammaticis formis Horatius agentium fines in suis operibus expresserit — у Звіті польської гімназії в Тернополі за шк. рік 1892/3.

Наприкінці додам, що вчитель гімназії в Рівному Євфимій Думанський склав мелодії до од Горація, а саме I, 1. 8. 11. 14. 21. 37. і III, 9., засновані частинно на мелодіях українських народніх пісень, і ці свої композиції помістив у журналі „Kwartalnik Klasyczny“ 1930, стр. 253-256, як про це з признанням згадують автори збірної книжечки про Горація, а саме Л. Г. Моретін: Ессе poeta і А. Рапапорт: Q. Horatius Flaccus (Львів 1933, стр. 225).

¹⁷ Взори поезії і прози. Львів 1894, стр. 172-179.

¹⁸ Антологія... ст. 32-37.

III. Горацівські мотиви в українській літературі.

Цих мотивів у нас мало й усі вони належать до найновішої доби в розвитку нашого письменства. Горацівські мотиви посередні, що є доволі далеким відгомном лірики Горація, маємо в Чупринки, а виразніші й замітніші в М. Зерова й у Максима Рильського, відомого поета-неокласика й славетного перекладача „Пана Тадеуша“ А. Міцкевича. М. Рильський, як неокласик, радо бере мотиви з класичної старовини, однак перероблює їх на свій лад, модернізуючи їх, як про це свідчать поезії „Як Одисей, натовлений блуканням“, або „Дедал безсмертний, втілення пориву“.¹⁹ Виразний Горацівський мотив бачимо в його високоцінній поезійці „Червоне вино“.²⁰ Поет описує осінь під видом прозоро-жовтих трабів. Осінь — це символ нездійсненого щастя, за яким поет не каже тужити. А чому? Відповідає:

Прозора шклянка кришталева,
Вино червоне і хмільне...
Навколо шелестять дерева:
„Все збудеться і все мине“.

І тому поет радить керувати „на озеро спокою свої шукання молоді“²¹ й закінчує в Горацівському тоні:

„Минають дні, минає літо, —
Але нащо тужить за ним?
Прозору шклянку вщерть наливо
Вином червоним і хмільним!“

У цій чудовій поезійці виразно позначається й епікурейський світогляд, неначе взятий від Горація, і його витончений естетизм, і його безжурно-веселий тон, і настрої та клич „Carpe diem“ (Лови хвилини!), як це ми бачили вже в оді Горація II, 3. Ad Dellium.²¹ А все таки поезія оригінальна, бо нема тут невідлучного наслідування й оброблення мотиву самотійне. Піднести тут треба й високоартистичну форму й наскрізь поетичний стиль та зразково чисту мову, що її так гарно й глибоко проаналізував і високо поставив проф. Огієнко, присвятивши М. Рильському окрему розвідку п. н. Сучасна українська літературна мова. Мова Максима Рильського.²²

М. Зеров написав оригінальну поезію п. н. „Елій Ламія“ в циклі „Media in barbaria“ („Камена“ стр. 32.), до якої взяв, як мотто, початок 17. оди III. книги: Aeli vetusto nobilisab Lamo, бо до Елія Ламії адресував Горацій 2 свої оди (I, 26. й III, 17.).

Щоб віддати класичний колорит і показати, як уміє М. Зеров вживатися (вглиблюватися) в духа античної доби й видобувати із неї чудові цінності, наводжу її в цілості:

¹⁹ М. Рильський: Під осінніми зорями. Друга книжка лірики. Видання 2. ДВУ. 1926. стор. 16. і 88-89.

²⁰ Там же, стор. 66-67.

²¹ Ол. Дорошкевич: op. cit. стр. 297. пише: „гармонія йому викидається... в тому „спокої“, який переплітається тісно з витонченим епікуреїзмом естета“.

²² Наша Культура, 1935. кн. 1, ст. 33-37, кн. 3, стр. 141-149.

Ще за дитинних літ бував я у Мессали.
 Улюбленці камен там зорями сіяли;
 Там вабили серця, там чарували нас
 Вергілій і Тибулл, жалібний Вальгій, Басс
 І Галла смутна тінь. Але в моєму серці
 Зосталися навик нестриманий Проперцій,
 Овідій сміливий та багатомудрий Флакк.
 Приязні їхньої невимушений знак
 Ціню я над усі тріумфи й консулати.
 Ти хочеш бачити їх руку, їх прив'язати?
 Там, між пожовклих книг, найкращий мій клейнод,
 Лежить автограф двох Горацієвих од.²³

Наш поет із усіх поетів Августової золотой доби вибирає й найвище ставить трьох, а між ними Горація, що йому надає оригінальний епітет „багатомудрий“, а далі підкреслює, що найкращий клейнод, на думку інтелігентного римлянина, це рукопис двох од Горація, писаний його власною рукою.

До Горацієвських мотивів в українській ліриці думаю ще вернутись при іншій нагоді.

На лад Артемовського-Гулака травестували теж Горацієві оди: Микола Шрамченко, що перелицював його оду I. 4. „*Solvitur acris hierus*“ п. н. „Гараськова ода до Опанаса і О. Мартинович, що написав травестію оди I. 9. „*Vides ut alta stet nive candidum*“ п. н. „Побрехенька до Панкратя“.²⁴

Перемисьль.

²³ Підкреслення мої. Є. Г.

²⁴ Є. Ю. Пеленський: Українська літературна пародія. Львів 1934., ст. 22.

Is ren

0.42

PS 1470

1986

1470

Є. Грицак

Гораций в українській
літературі